

INTRALINGVÁLIS FORDÍTÁS ÉS SZAKNYELVI TERMINOLÓGIA¹

DOBOS CSILLA

ME Modern Filológiai Intézet

Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék

doboscilla52@gmail.com

Intralingual Translation and Terminology. One of the wondrous properties of our language is the ability to differently indicate the same things in our world at the level of language representation. This statement is equally true for all forms of language use, including interlingual and intralingual translation. This study introduces intralingual translation and tries to provide an answer to the following question: How can intralingual translation help in achieving success regarding professional communication and in the process of translation between different languages? The main point of intralingual translation is that the same content in the same language is represented by using various linguistic tools. The basic goal of utilising various linguistic tools is the intent of the intralingual translator to reasonably decrease the effort required to understand and process the text, compensating for the lack of terminological, professional and/or other knowledge.

Keywords: interlingual and intralingual translation, local intralingual translation, interpretation, professionals and non-professionals, registers

Bevezetés

Nyelvünk egyik csodálatos tulajdonsága, hogy a nyelvi reprezentáció szintjén a világ azonos dolgait különböző módon tudjuk megjeleníteni. Ez a megállapítás a nyelvhasználat minden formájára egyaránt vonatkozik, köztük az inter- és az intralingvális fordításra is. Mérő László *Az érzelmek logikája* című könyvében (2010) egy rendkívül érdekes példával szemlélteti „ezt a fajta kettős látást”, amikor is ugyanazt a tényt teljesen más-képp fejezzük ki. A példa alapjául egy légitársaság ajánlata szolgál, amely nagyon kedvező áron kínál utazást egy távoli, egzotikus országba, ahol gyönyörű korallszigetek és

---

1 A cikkben/előadásban/tanulmányban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű Fiatalodó és megújuló egyetem – Innovatív tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

The described article/presentation/study was carried out as part of the EFOP-3.6.1-16-2016-00011 “Younger and Renewing University – Innovative Knowledge City – institutional development of the University of Miskolc aiming at intelligent specialisation” project implemented in the framework of the Széchenyi 2020 program. The realization of this project is supported by the European Union, co-financed by the European Social Fund.

csodálatos buddhista kolostorok várják a látogatókat. Körültekintő és óvatos turistaként utánanézőnk a légitársaság statisztikáinak, és ezt találjuk: „Ha minden évben megtennénk ezt az utat, akkor ezerévenként érne bennünket katasztrófa” (Mérő 2010: 233). Az utazás az emberek többsége számára vállalható az „ez még (éppen – bőven) belefér”, „az ezer év – az rengeteg”, „minket ez úgysem érint” gondolkodási sémáink alapján és egyébként is: a földi közlekedés ettől veszélyesebb, az utakon sokkal gyakrabban történnek balesetek. Azonban ha a statisztikát más eszközökkel jelenítjük meg a nyelvi reprezentáció szintjén, más módon fordítjuk át a számok nyelvéről a szavak szintjére, akkor az előző mondatot így is megfogalmazhatjuk: „Az utóbbi tizenegy évben mindennap indult ide egy járat, és négyszer történt katasztrófa” (Mérő 2010: 234). Ezt olvasva valószínűleg nagyon kevesen érdeklődnének továbbra is a korallszigetek és kolostorok iránt, pedig a két mondat alapjául szolgáló statisztika lényegében azonos, sőt a második esetben még ezernél is több utazásra jut egy katasztrófa. Azok a nyelvi reprezentációk tehát, amelyek matematikai, statisztikai vagy logikai szempontból ugyanazt a tényt közlik a világ dolga-iról, pragmatikailag, pszichológiailag és érzelmileg egészen mást közvetítenek. Olyannyira, hogy utóbbi értelmezés hatással lehet a légitársaság gazdasági helyzetére is.

A fenti példamondatokat értékelhetjük két, egymástól független megnyilatkozásnak, amelyeket a közös matematikai alap kapcsol össze, de elvileg tekinthetünk rájuk úgy is, mint egymástól függő mondatokra, amennyiben a második mondat az első átalakítása, átfordítása révén, másodlagos szövegalkotás eredményeképpen jött létre. Ez utóbbi esetben beszélünk intralingvális fordításról.

1. Az inter- és intralingvális fordítás kapcsolata

A nyelven belüli fordítás fogalmának meghonosodása a fordítástudományban Roman Jakobson (1959: 232–239) nevéhez kötődik, aki a **nyelvi jelek értelmezésének módja** alapján a fordításokat három csoportba sorolta:

- nyelven belüli, ún. intralingvális fordítás, amelynek során a nyelvi jelek értelmezése ugyanazon nyelv más jeleivel történik (pl. *ipari szafari – gyári séta, akut – heveny lefolyású, jogtalan eltulajdonítást követ el – mástól elvesz valamit, ellop valamit, jogtalan elsajátítást követ el – valaki talál valamit, és azt elviszi magával*),
- nyelvek közötti, ún. interlingvális fordítás, amely akkor jön létre, ha egy szöveget egyik nyelvről a másikra fordítunk, és a nyelvi jelek értelmezése valamilyen más nyelv jeleinek a segítségével történik,
- szemiotikai rendszerek közötti fordítás, ahol a verbális jelek interpretációja egy nem verbális jelekből álló szemiotikai rendszer segítségével valósul meg (pl. egy regény megfilmesítése vagy egy mesének balettként történő feldolgozása).

1.1. Hasonlóságok az inter- és intralingvális fordítások között

A fordítás ezen két típusát több **hasonló tulajdonság** is jellemzi, melyek közül a legfontosabb az, hogy mindkét esetben megismétlődik az eredeti információ, és ezért mindkét folyamat eredményeként ún. **függő** vagy **másodlagos** szöveg jön létre (vö. Lanstyák 2006: 148–153, Heltai 2014: 261–263). A másodlagos szövegalkotás a nyelven belüli fordítás esetén ellentmondani látszik a nyelvi gazdaságosság elvének, mivel az üzenetben ugyanaz az információ ugyanazon a nyelven kétszer szerepel. Az ellentmondás azonban látszólagos, mert a kommunikáció folyamatában, kiemelten a szaknyelvi kommunikációban gyakran csak a másodlagos szöveg megalkotása, az eredeti üzenet más köntösbe történő öltöztetése, más regiszterben való megjelenítése teszi lehetővé a sikeres, kölcsönös megértésen alapuló interakció adekvát megvalósítását.

Nyelvhasználati szempontból mindkét fordítási típust az **interpretálás speciális esetének** tekintjük, amelynek során az eredeti (nyelvközi fordításnál: forrásnyelvi) szöveg másodlagos, függő (a nyelvközi fordítás esetén: célnyelvi) szöveggé történő átalakítása valósul meg. Ennek a folyamatnak az a célja, hogy az eredeti jelek és a valóság közötti viszony újratelemzése más jelek, az eredetitől eltérő jelek segítségével valósuljon meg: nyelvek közötti fordításnál a célnyelvi jelek segítségével, nyelven belüli fordításnál ugyanannak a nyelvnek más jeleivel.

A fordítás két típusának közös célja, hogy a másodlagos (függő) szöveg befogadói **ugyanarra a valóságszeletre** gondoljanak, mint az eredeti szöveg befogadói tették. A nyelvek közötti fordításnál a célnyelvi befogadó nem ismeri az eredeti szöveg jeleit, ezért nem tudja azt értelmezni. A nyelven belüli fordításnál a befogadó ismeri a szóban forgó nyelv jeleit, az eredeti szöveg azonban anyanyelvének azon jeleit (konkrétabban: szavait és kifejezéseit vagy azok olyan kombinációját) tartalmazza, amelyek a befogadó számára egyáltalán nem, illetve az adott szövegkörnyezetben vagy szituációban csupán részben értelmezhetők. Ezért van szükség a szöveg lefordítására az anyanyelv más jeleinek a segítségével. Nyelven belüli fordításnál gyakran előfordul, hogy a befogadó személye nem változik, tehát a fordítás címzettje az eredeti szöveg befogadója.

Mindkét fordítási típus esetében megfigyelhetünk egy további közös célt is, amely az eredeti és a másodlagos szöveg közötti **ekvivalencia** megteremtésére vonatkozik. Különbségek vannak azonban az ekvivalencia formáinak a megvalósításában. A különböző ekvivalenciatípusok olyan hierarchikus rendszert alkotnak, amelynek elemei között az adott fordítási feladat céljától függően különböző prioritások érvényesülnek. A nyelven belüli fordításnál rendszerint a befogadó (szakmai) tudásától, (szakmai) ismereteitől, világlátásától függő, az értelmezést és a befogadási erőfeszítést optimalizáló **referenciális** ekvivalenciatípus prioritása érvényesül.

Az intralingvális fordítás egyik alapfeltétele a **referenciális egyenértékűség**, vagyis az eredeti szöveg és a célszöveg közötti tartalmi megfelelés. Ha például a *vasúti gördülőállomány* terminust a *vonat* szóval lefordítjuk köznyelvre, mindkét esetben ugyanarra a közlekedési eszközre gondolunk. Hasonló az egyenértékűségi viszony a *jogtalan eltulajdonítás* és a *lopás*, a *vagyon elleni bűncselekmény* és a *betörés*, a *fruktóz* és a *gyümölcscukor*

szavak között is. A nyelven belüli fordítás nemcsak szavakat és kifejezéseket (pl. *cirkadián ritmus – az életfunkcióink napszakokhoz kapcsolódó váltakozása*), hanem hosszabb szövegrészeket és teljes szövegeket is érinthet. Erre példa a *Gyermekek jogairól szóló egyezmény*² (1991. évi LXIV. tv.) lefordítása a gyermekek nyelvére. A fordítás során figyelmet fordítottak a gyermekek életkorára is, így született az életkortól függően több változat is.³

A referenciális ekvivalencia megteremtésének követelményén túl – a fordítás céljától és feladatától függően – rendkívül változatosan alakulhat a különböző ekvivalenciatípusok közötti fontossági sorrend, sőt bizonyos ekvivalenciatípusok esetében teljesen meg is szűnhet az egyenértékűségre való törekvés. Ilyen lehet a szakmai kommunikáció területén például a regiszterre, a szakmaiság szintjére, a stílusra, a műfajra, az elérni kívánt hatásra, a formára vagy a terjedelemre vonatkozó ekvivalencia. Nyelven belüli fordításnál gyakran előfordul, hogy a másodlagos szöveg megalkotásakor a szerző ugyanazt a szakmai információt más műfaji keretben fogalmazza meg, szándékosan rövidíti a szöveg hosszát, egyszerűsíti a stílust, kerüli a terminológia alkalmazását, csökkenti a szakmaiság szintjét (pl. bonyolult jogszabályok lefordítása a laikus számára is érthető nyelvre vagy az orvosi diagnózis köznyelven történő megfogalmazása a beteg számára).

A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás egyaránt lehet **beszélt** vagy **írott** nyelvi, mindkét esetben találkozunk írott szöveg írásbeli vagy szóbeli fordításával, illetve hangzó szöveg szóbeli vagy írásbeli fordításával. Az írott és a beszélt nyelvi fordításokban mind a négy esetben jellemző az explicitáció, valamint a különböző átváltási műveletek elvégzése.

1.2. Eltérések a fordítás két típusa között

A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítást számos **eltérő tulajdonság** is jellemzi. Ezek közül a két legalapvetőbb (1) a különböző, illetve az egy, azonos nyelv használata, valamint (2) az ekvivalencia típusainak eltérő megvalósítása, ahogyan azt az előző alfejezetben láthattuk.

A nyelvközi fordításban a **hermeneutikai tevékenység elsődleges célja** a nyelvek és kultúrák közötti szakadék áthidalása, a nyelven belüli fordításban pedig a (szakmai) tudás, a háttérismeretek, a világlátás közötti szakadék áthidalása a cél, hogy lehetővé váljon a feldolgozási erőfeszítés optimalizálása, és ezáltal az üzenet sikeres továbbítása,

2 Convention on the Rights of the Child (1989).

3 Eredeti szöveg: „ez Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.”

A. változat (általános): Minden téged érintő ügyben jogod van elmondani a véleményedet. A felnőtteknek meg kell hallgatniuk téged, és meg kell fontolniuk, amit mondtál.

B. változat (8–12 éveseknek): Bármikor, ha egy felnőtt téged is érintő kérdésben dönt, jogod van ahhoz, hogy kifejezd véleményedet, és azt a felnőtteknek figyelembe kell venniük.

C. változat (12–16 éveseknek): A gyerekeknek joguk van arra, hogy megmondják, szerintük mi történjen, amikor a felnőttek rájuk vonatkozó döntéseket hoznak, és joguk van ahhoz is, hogy véleményüket figyelembe vegyék.

adekvát befogadása. A nyelven belüli fordítás tipikus jellemzői tehát a regiszterváltás, a műfajváltás, a szöveg funkciójának, stílusának, formai jellemzőinek a megváltoztatása.

Különbséget figyelhetünk meg a **fordítást végző személyével** kapcsolatban is. A prototipikus nyelvközi fordításkor a fordítást rendszerint nem az eredeti szöveg szerzője, hanem kétnyelvű beszélő vagy hivatásos fordító / tolmács végzi. Nyelven belüli fordításnál jellemző, hogy maga a szöveg szerzője ismétli meg az üzenetet más jelekkel, de előfordul az is, hogy egy másik személy alakítja át a szöveget. Például irodalmi művek fiatalok vagy gyermekek számára történő átdolgozását elvégezheti az eredeti mű szerzője vagy valaki más, mondjuk egy kortárs író vagy költő. Ez utóbbira példa Nógrádi Gergely *Klasszikusok újramesélve* sorozata (2008–2018), amelynek kötetekben a szerző Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Victor Hugo, Mikszáth Kálmán, Charles Dickens, Móricz Zsigmond, Arany János, Zrínyi Miklós, Homérosz műveit fordítja le – az eredeti cselekményt követve – a mai fiatalok számára is érthető nyelvre. Hasonló a helyzet a szakmai kommunikáció világában is: a bonyolult szakszövegeket lefordíthatja a laikus számára egy másik személy, de gyakran előfordul, hogy a másodlagos szövegalkotást az eredeti szöveg létrehozója végzi el. Például Czeizel Endre előadásaiban és a nagyközönségnek szóló könyveiben – a szaknyelvi terminológiát lefordítva – úgy tudott szólni a genetika bonyolult kérdéseiről, hogy az a laikus számára is érthető volt. A világhírű pszichológus, Csíkszentmihályi Mihály pedig meg is fogalmazta, hogy mennyire szereti átfordítani szakmai írásait a tudományosból a köznyelvi regiszterbe: „A *Flow* írása közben jöttem rá, hogy a nagyközönségnek írni jóval élvezetesebb, mint csak a szakmának. Élvezem, hogy úgy kell valamit elmagyaráznom, hogy mindenki megértse.”

1.3. Az inter- és intralingvális fordítás szerepe a transzformációs modellben

A fordítás ún. transzformációs modellje a fordítás mindkét típusát magában foglalja, és szerves egységbe ötvözi. A modell lényege azon az elgondoláson alapszik, hogy a fordítás nem más, mint nyelven belüli transzformációk sorozata, interlingvális átalakítás 'csak' a mélyszerkezetben történik (Klaudy 1994: 58–60). Ennek értelmében a fordítás első szakaszában a forrásnyelv felszíni szerkezeteit a fordító – intralingvális transzformációk segítségével – visszavezeti a forrásnyelv mély szerkezeteire. A második szakaszban interlingvális transzformációkkal történik a forrásnyelv mély szerkezeteinek helyettesítése a célnyelv megfelelő mély szerkezeteivel. Ezt követi a harmadik lépés, ahol a célnyelven figyelhetők meg intralingvális transzformációk, és ezáltal megvalósul a célnyelv mély szerkezeteinek visszavezetése a célnyelv felszíni szerkezeteire.

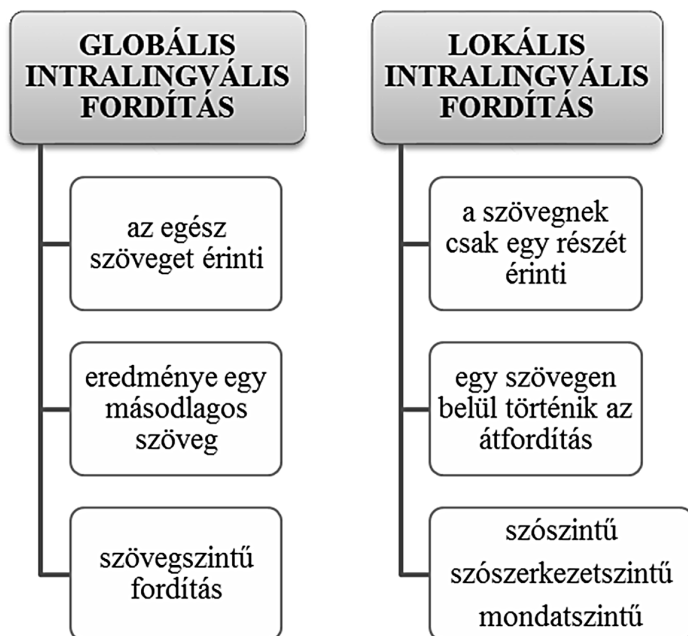
1. ábra: A nyelvek közötti és a nyelven belüli fordítás kapcsolata a fordítás transzformációs modelljében (Klaudy1994: 58–60)

A fordítás két típusának összefüggését mutatja, hogy nyelvközi szakfordítások készítése során gyakran van szükség nyelven belüli fordításra is. A (szak)fordítás szorosan kapcsolódik a szöveg értelmezéséhez, vagyis egy olyan mentális folyamathoz, amely több, szakmai ismereteket is feltételező szakaszból, ún. interpretatív lépcsőfokból áll (Dobos 2015). A fordítandó szöveg értelmezése különösen nehéz feladat, ha a fordító nem ismeri vagy nem kellő mélységben ismeri az adott szak-, illetve tudományterületet. A fordító számára ilyenkor több megoldás is kínálkozik, amelyek közül az egyik a szakemberek segítségének az igénybevétele. A fordítás különböző szakaszaiban közösen végzett inter-, illetve intralingvális interpretációs munka kompenzálja a fordító szakmai hiányosságait, és elvezet a kommunikatív ekvivalenciához. Így született meg például Ludger Hoffmann *Rechtsdiskurse zwischen Normalität und Normativität* című cikkének magyar fordítása egy jogász és egy fordító együttműködésének eredményeként (Hoffmann 2010: 117–136).

2. Az intralingvális fordítás típusai

Annak alapján, hogy a fordítás milyen mértékben érinti az eredeti szöveget, megkülönböztetünk globális és lokális intralingvális fordítást.

Globális nyelven belüli fordításkor a teljes eredeti szöveg átalakításra kerül, míg a **lokális** nyelven belüli fordítás csak a szövegnek egy meghatározott részére, adott esetben egyetlen szóra, kifejezésre, mondatra, esetleg szövegrészre, bekezdésre vonatkozik. Tipikus esete, amikor egy szónak vagy szókapcsolatnak ugyanazon a szövegen belüli átfordítása valósul meg egyik regiszterből a másikba, vagy egyik stílusrétegből a másikba (pl. *húlyaghurut – felfázás, allergia – szénanátha, fehérvörcsöny-szindróma – a fehér köpenyre öltözött orvosok láttán kialakuló magas vérnyomás* stb.).

2. ábra: Az intralingvális fordítás két típusának jellemzése

A nyelven belüli fordítás átszövi a szakmai kommunikáció színes palettájának jelentős részét. Gondoljunk például az orvos és beteg vagy a jogi szakember és laikus közötti párbeszédre, ahol kitüntetett szerep jut a szaknyelvről köznyelvre történő átalakításnak, amikor is a szakember (a nyelven belüli fordító) a másodlagos szöveget úgy formálja meg, hogy az a laikus befogadó számára érthető legyen. Ennek a folyamatnak a fontosságát tükrözi az orvosi, illetve a jogi diskurzus területén az alábbi két példa is, amelyek a Magyar Nemzeti Szövegtárból származnak:

*Nemegyszer **le kell fordítani** az orvosnál hallottakat, hogy a hozzátartozók számára érthetővé váljon... (MNSZdoc#1081)*

*Ha azt akarjuk, hogy a gazdálkodók is megértsék, ne csak a tanult emberek, az ügyvédek, jogászok, akkor újra **le kell fordítani** érthető magyar nyelvre, mert enélkül aztán lehet értelmezni a törvényt, és magyarázni így is, meg lehet úgy is. (MNSZdoc#1291)*

A szakmai kommunikációra az intralingvális fordítás mindkét típusa jellemző, a mindennapi gyakorlatban azonban gyakrabban találkozunk a lokális nyelven belüli fordítás különböző fajtáival. Például a szaknyelvi terminológia fordítása egyaránt megvalósulhat szó-, szó szerkezet- vagy mondatszinten.

3. Az intralingvális fordítás szerepe az optimális befogadói erőfeszítés elérésében

A leggyakrabban a szakemberek és a laikusok közötti kommunikációval kapcsolatban merül fel az optimális befogadói erőfeszítés kérdése, vagyis az, hogy milyen módon tehetünk érthetővé egy szöveget a laikus számára. A laikusnak, ha nem rendelkezik megfelelő szakmai tudással egy olyan egyszerű mondat értelmezése is gondot okoz, mint amilyen például az „olyan vagyok, mint egy proton”, holott a beszélő mindössze arról tájékoztat minket, hogy *jó a kedve*. Ennek megértéséhez azonban tudnunk kell, hogy a proton egy *pozitív* töltésű atomi részecske (intralingvális fordítás: proton – pozitív töltésű atomi részecske).

Mark Twain szellemes megállapítása óta tudjuk, hogy a szaknyelv nem más, mint *összeesküvés az emberiség ellen*, és ezt sokszor valóban így is érezzük, amikor bonyolult szaknyelvi szövegekkel szembesülünk a mindennapokban. Az alábbi mondat például egy olyan, a nyugdíjbiztosítási hatósági nyilvántartásban szereplő adatok kiadásáról szóló végzésből származik, amelyet jelen sorok szerzője kapott, tehát a laikusnak, a nyugdíjba készülő átlagembernek szól (aki nem szívesen vállalkozna ennek a szövegnek sem az inter-, sem az intralingvális fordítására):

„E végzés ellen önálló jogorvoslatnak nincs helye, a végzés elleni jogorvoslati jog a határozat, ennek hiányában az eljárást megszüntető végzés ellen igénybe vehető jogorvoslat keretében gyakorolható.”

A szaknyelvi szövegek egyszerűsítésére és a befogadási erőfeszítés optimalizálására különböző megoldások léteznek. Melissa Marshall (2012), kommunikációoktató TED-előadásában (*Talk nerdy to me*) matematikai képletben összegezte az alapvető tennivalókat. Az érthetőség – nézete szerint – az alábbi algoritmus alapján érhető el:

$$\begin{aligned} & \text{(köz)érthetőség} \\ & = \sum \left(\frac{\text{tudomány} - (\text{szakzsargon} + \text{felsorolás})}{\text{relevancia}} \right) \times \text{szenvedély} \end{aligned}$$

Melissa Marshall meggyőződése, hogy az emberiség jövője az innováció függvénye, ezért fontos, hogy a tudósok úgy beszéljenek a nem tudósokhoz, hogy utóbbiak is megértsék előbbieket üzenetét. Ennek egyik feltétele a bonyolult szakszavak és terminológia mellőzése vagy köznyelvre történő lefordítása.

Az érthetőség javítására a szakemberek egy-egy szakma területén átfogóan és tudatosan töreksenek különböző intézkedések meghozatalával. A bíróságok életében például 2017 a közérthetőség éve volt. Az Országos Bírósági Hivatal a jog érthetőségével kapcsolatban kiemelt célként határozta meg a felhasználóbarát, ügyfélközpontú és köz-

érthető megfogalmazás kívánalmát. Ezen cél megvalósítása érdekében 2017-ben Közérthetőség és szakszerűség a bírósági jogalkalmazásban címmel kötelező továbbképzést szerveztek a bírák számára. A képzés keretében a bírák megismerkedtek az ún. *Stíluskönyvvel*, valamint a korábban (2013-ban és 2014-ben) a Kúria elnöke által létrehozott két joggyakorlat-elemző csoport ajánlásaival (Vinnai 2018: 284–285).

Az üzleti életben is találunk – intralingvális fordítások segítségével történő – megoldásokat a szakemberek és a nem szakemberek közötti kommunikációban fellépő problémák enyhítésére. Ebben az aszimmetrikus interakcióban rendszerint gondot jelent, hogy a szakemberek nem veszik figyelembe a célcsoport szakmai ismereteinek hiányosságait, és nem fordítanak kellő figyelmet például a szaknyelvi terminológia magyarázatára, köznyelvre történő lefordítására (Dobos 2014: 71–75). A befogadó feldolgozási erőfeszítése több módon is csökkenthető. Vegyük példaként Steve Jobs legendás intralingvális fordítását. Jobs nemcsak a rövidítés és egyszerűsítés nagymestere volt, hanem az üzleti világ egyik legütősebb termékszlogenjének a szerzője is. Az iPod bemutatóján 2001-ben azt kellett elmagyaráznia a laikus nagyközönségnek, hogy ez az új eszköz 5 GB tárhellyel rendelkezik, és méreteit tekintve kisebb, mint az eddigi mp3-lejátszók. Első lépésben az *5 GB tárhelyből lett ezer dal*, második lépésben pedig – egy hasonlat segítségével – Jobs az új eszköz méretét definiálta, míg végül megszületett az alábbi mondat: *Az iPod – ezer dal a zsebedben.*⁴ (Gallo 2016: 156) Steve Jobs az Apple első mp3-lejátszójának bemutatóján tulajdonképpen nem tett mást, mint lefordította a szaknyelvi definíciót egy egyszerű, mindenki számára érthető nyelvre.: *5 GB tárhely – annyi, mint ezer dal, adatok a méretekről – elfér a zsebedben.*

3.1. A globális nyelven belüli fordítás szerepe a szaknyelvi kommunikációban és a szakmai szövegek értelmezésében

A globális nyelven belüli fordítás általános és tipikus példái azok a weboldalak, amelyeket szakemberek üzemeltetnek, és a laikusok számára fontos, szakmai témákról szólnak érthető nyelven. A gyógyítás vagy a jog területén számos olyan honlappal találkozhatunk az interneten, amelyek szakmai szempontból megbízhatóak (sajnos van ellenpélda is) és köznyelven tárgyalják a laikusokat érintő kérdéseket. Így például a Felejtek.hu weboldal a demenciáról, az Alzheimer-kórról szól – a honlap reklámja szerint – érthetően, szakértőktől. Az említett weboldal kérdések-válaszok rovatában a laikusoknak lehetőségük van arra, hogy köznap nyelven megfogalmazott kérdéseikre szakszerű, szakértőtől származó, érthető válaszokat kapjanak.

A globális nyelven belüli fordítás kitüntetett terepe a WEBBeteg honlap is (*Orvosoktól betegeknél, hitelesen*), ahol a betegek diagnózisokkal vagy leleteikkel kapcsolatban fordulnak a WEBBeteg orvosaihoz, és kéri azok értelmezését, köznyelvre történő fordítását. Íme egy példa: *„Tisztelt Doktornő! Már január óta fáj az egész gerincem és a bal lá-*

4 1000 Songs in Your Pocket.

bam combrészig be van dagadva. Nyaki és gerinc-MR-vizsgálaton voltam. És szeretném megkérdezni az eredményt köznyelvre lefordítva.” (WEBBeteg)

Hasonló a szerepe a jog világában létrehozott weboldaloknak (pl. JogSzerviz) vagy újságrovatoknak is, ahol a laikusok szakértőktől kérhetik jogi problémáik értelmezését, például a jogszabályok köznyelvre történő fordításának a segítségével. Ezt a célt szolgálja a gazdaság és a bankok világában a Pénzügyi Fogyasztóvédelmi Központ kiadványa az ún. *Pénzügyi navigátor* sorozat, amelynek rövid leprellói érthető nyelven fogalmazzák meg a befektetéssel, a befektetési kockázatokkal, az életbiztosítással, az ingyenes készpénzfelvétellel stb. kapcsolatos problémákat. Az ilyen jellegű tájékoztató kiadványok részét képezik rendszerint egyfajta szótárak is, amelyekben laikus nyelven értelmezik a gazdasági terminológiát (pl. „*magas likviditás – gyors pénzzé tehetőség*”).

3.2. A lokális nyelven belüli fordítás szerepe a szaknyelvi terminológia értelmezésében

A lokális nyelven belüli fordítás a szövegnek egy meghatározott elemét, egy szót, kifejezést vagy mondatot, ritkábban kisebb szövegrészt, rövid bekezdést érint. Tipikus esete, amikor a szerző egy szaknyelvi szót (pl. kognitív) vagy szókapcsolatot (pl. vagyon elleni bűncselekmény) ugyanazon a szövegen belül fordít le szakmai regiszterből köznyelvre (pl. ... *javítja a kognitív (szellemi) teljesítőképességet; vagyon elleni bűncselekményt, vagy egyszerűbben fogalmazva: betörést követett el*).

A lokális nyelven belüli fordítás a legtöbbször megoldható szószinten, például jelentés-összevonással, amikor egy-egy szaknyelvi kifejezés egy szóval kerül lefordításra: *Az érdemjegyekkel kifejezett értékelés, köznapi szóval az osztályzás kimeríthetetlen téma.* (Medgyes 1997: 170); *2013 őszéig az alacsony jövedelmű, más szóval szegény családotokban felnövő gyerekeket sorolták a hátrányos helyzetűek közé.* (Varga 2014: 159)

Az esetek többségében azonban a jelentések kifejtésére van szükség. Erre látunk példát az alábbi szövegben: *Az ilyen biztosítások jellemzően fejnehezek – az időszak elején kell megfizetni az ügynökök jutalékát is –, így akár a tíz százalékot is elérheti a tízéves TKM* (Üzleti kalauz nőknek 2014: 54).

4. Összegzés

Az intralingvális fordítás fontos szerepet játszik a szakmai kommunikáció csaknem minden területén, kiemelten a szakemberek és laikusok közötti párbeszédben, valamint a transzformációs modell értelmében a szaknyelvi szövegek és a szaknyelvi terminológia fordításában. Ez a sokszínű és rendkívül érdekes nyelvi tevékenység hatékonyan járul hozzá az érthetőség megteremtéséhez. Az átalakításoknak az a lényege, hogy ugyanaz a tartalom, ugyanazon a nyelven – eltérő nyelvi eszközökkel kerül kifejezésre. Az eltérő nyelvi eszközök megválasztásának alapvető célja, hogy a szerző, a nyelven belüli fordító a befogadó feldolgozási és megértési erőfeszítéseit észszerű mértékűre csökkentse, szaknyelvi, terminológiai és/vagy egyéb ismereteit kompenzálja.

Irodalom

- Dobos Csilla 2014. *Nyelv és jog*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Dobos Csilla 2015. A nyelven belüli fordítás szerepe a társadalmi életben. In: Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.) *Nyelv, kultúra, társadalom*. Budapest: Kodolányi János Főiskola, Tinta Könyvkiadó. 47–58.
- Gallo, Carmine 2016. *Storytelling. A történetmesélés ereje*. Budapest: HVG Kiadó Zrt.
- Heltai P. 2014. *Mitől fordítás a fordítás? Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó. 261–263.
- Hoffmann, Ludger 2010. Jogi diskurzusok a normalitás és normativitás határán. In: Szabó Miklós (szerk.) *Nyelvében a jog. Nyelvhasználat a jogi eljárásban*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 117–136.
- Jakobson, Roman 1959. Linguistic Aspects of Translation. In: Brower, R. A. (ed.) *On Translation*. Cambridge: Harvard University Press. 232–239.
- Klaudy Kinga 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Lanstyák István 2006. *Nyelvből nyelvbe*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó. 148–153.
- Marshall, Melissa 2012. *Talk nerdy to me*
https://www.ted.com/talks/melissa_marshall_talk_nerdy_to_me (Letöltve: 2018. 09. 30.)
- Mérő László 2010. *Az érzelmek logikája*. Budapest: Tericum Kiadó.
- Vinnai Edina 2018. Figyelmeztetések és tájékoztatások. In: Szabó Miklós, Vinnai Edina (szerk.) *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó.

Források

- Medgyes Péter 1997. *A nyelvtanár. A nyelvtanítás módszertana*. Budapest: Corvina.
- Varga A. 2014. Hátrányos helyzet az iskolarendszerben. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.) *Legyen az esély egyenlő – Esélyteremtés a Sásdi kistérségben*. Pécs: PTE-Sárdi Többcélú Kistérségi Társulás. 155–171.
- WEBBeteg <http://www.webbeteg.hu/orvos-valaszol/kepalkoto-diagnosztika/90931>. (Letöltve: 2018. 12. 15.)